

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BATILILAŞMA HAREKETLERİNDEN SON DÖNEMLERE DOĞRU UZANAN YOLCULUKTA YETİŞEN ÖNCÜ KADIN RESSAMIMIZ MÜFİDE KADRI VE ESERLERİNDEKİ KADIN İMGESİ

**Our Leading Women Artist Müfide Kadri Who Grew Up During A Long
Journey From Westernization Movements To The Last Period Into The
Ottoman Empire And The Women Image In Her Paintings**

Esra SAR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

esra.sar@hbv.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-0600-0154

Öz

19. yy. Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle Osmanlı sanatı ve kültüründe değişimler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine gelindiğinde etkisini gösteren bu değişime Osmanlı'nın bilinen ilk profesyonel Müslüman kadın ressamı ve aynı zamanda resim öğretmeni olan Müfide Kadri(1889-1912) tanıklık etmiştir. Ressam Osman Hamdi Bey ve Halil Paşa'dan, yağlıboya resim öğretmeni Salvatore Valeri'den özel resim dersleri alan Müfide Kadri, yurt dışında yapılan bir sergide altın madalya kazanarak Osmanlı'nın ödül kazanmış ilk kadın sanatçısı olmuştur. 19. yy Fransız resimleri ve aynı zamanda Barbizon ekolü ve ressamlarının etkilerini eserlerinde yansıtmıştır. Bilhassa Barbizon ressamlarından biri olan Camille Carot'dan etkilenerek eserlerinde onun etkilerini taşıyan manzara, natürmort, portre ve otoportre konularına yer vermiştir. Bu çalışmada Osmanlı Batılılaşma döneminde yetişen öncü kadın ressamlarımızdan Müfide Kadri'nin hayatı, sanatı ve eserleri yaşadığı dönemin özellikleri göz önüne alınarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Dönemi, Batılılaşma, Resim Sanatı, Müfide Kadri, Kadın İmgesi.

Abstract

With the influence of 19th century Westernization movements, changes have begun to occur in Ottoman art and culture. Especially when it comes to the last period of the Ottoman Empire, Müfide Kadri (1889-1912), the first known professional Muslim woman painter and also painting teacher of the Ottoman Empire, witnessed this changes. Müfide Kadri, who took painting lessons from painter Osman Hamdi Bey and Halil Pasha and oil painting teacher Salvatore Valeri, became the first female artist of the Ottoman Empire to win a gold medal at an exhibition abroad. She reflected the

19th century French paintings as well as the influence of the Barbizon school and painters in her works. She was influenced especially by the Barbizon painter Camille Carot and she included the subjects of landscape, still life, portrait and self-portrait in her works. In this study, the life, art and works of Müfide Kadri, one of the leading women painters who grew up in the Ottoman Westernization period, have been examined by taking into account the characteristics of the period in which she lived.

Keywords: Ottoman Period, Westernization, Pictorial Art, Müfide Kadri, Female Image.

Giriş

Osmanlı döneminde Tanzimat'ın ilan edilmesinin ardından Batılılaşmanın etkisiyle kadının toplumdaki yerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Kadınların toplumsal hayatta daha aktif yer almasının ardından özellikle Meşrutiyet ile birlikte hem eğitim alanında hem de hukuki alanda değişimler yaşanarak dönemin kadınları geleneksel yapı ile modernitenin arasında sıkışıp kalmıştır. Batı'nın yaşam tarzını, giyim tercihini örnek alan kadınlar Avrupalı tarzda yaşamayı benimsemişlerdir. Eğitimde reformlara gidilmesinin ardından kadınların eğitim olanaklarında düzenlemelere gidilmiştir. Bu sayede kadınların eğitim seviyeleri yükseldiği gibi sanatla da ilgilenmelerinin önü açılmıştır.

Bilim ve teknik alanda yaşanan gelişmeler, modernleşme ve aydınlanma hareketleri, Kapitalizme geçiş, Batı'nın ekonomik alanda güçlenmesi sürecinde Osmanlı İmparatorluğu savaşta aldığı yenilgi ve toprak kayıplarının önüne geçmek, aynı zamanda da eğitim alanında yenileşmeye giderek laik eğitimin verildiği kız ve erkek okullarının açılmasını sağlamış ve böylece kültürel anlamda da değişimlere yol açmıştır. Eğitim seviyesi yükselen kadınlar sanatla ilgilenmeye başlamış, sanatçılardan özel resim dersleri alarak resim çalışmalarına katkı sağlamışlardır. Bu sayede resim sanatında isimlerinden söz ettirmişlerdir. Özellikle I. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından üst sınıf kentli kadınların yaşam tarzlarındaki değişimler, giyim tercihleri ve kamusal alanla olan ilişkileri Osmanlı sanatçıları etkilemiş ve dönemin sanat merkezi haline gelen Paris kentiyle etkileşim içine girerek eserlerinde Fransız etkilerini kullanarak kadın imgelerine yer vermişlerdir.

Modernleşme ve aydınlanmanın akabinde resim sanatında ilerlemeler görülmüştür. Sanat okulları açılmış ve resim öğretmenlerinin sayısı artmıştır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti adlı sanat kuruluşunun açılmasının ardından çağdaş Türk resim sanatına doğru ilerlemenin ilk adımları atılmış oldu. 1883 yılında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ardından güzel sanatlar eğitiminde gelişmeler yaşanmıştır. Bu mektepte birçok sanatçının yer alması okuldaki azınlık kadronun azalmasına ve Türk ressamların sayılarının artmasına sebebiyet vermiştir. Asıl önemli değişim ise resimlerde yer alan kadın figürlerinde yaşanmıştır. Bu dönemde daha çok ideal kadın, kitap okuyan kadın, sosyal hayatın içinde var olan kadın, entelektüel kadın figürlerine yer verilerek kadının toplumdaki varlığına dikkat çekilmiştir.

Osmanlı'nın Batılılaşma hareketlerinden son dönemlerine doğru gelindiğinde yaşanan tüm bu gelişmelere tanıklık eden öncü kadın ressamımız Müfide Kadri çok genç yaşlarda yeteneğinin keşfedilmesiyle resim sanatıyla buluşmuştur. Dönemin ünlü resamlardan resim dersleri almıştır. Sadece resim alanında değil müzik alanında da eğitimler alarak ne kadar yetenekli olduğunu kanıtlamıştır. 40'a yakın eseri olan Müfide Kadri'nin Osmanlı'nın bilinen ilk profesyonel Müslüman kadın resim öğretmeni olarak Türk resim sanatında öncü kadın ressamlarımızdan olmuştur. Sahilde Aşk ve Güzin Duran'ın 13 yaşındaki portresi İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde yer almaktadır. Natürmort adlı yapıtı ise İzmir Resim ve Heykel Müzesinde yer almaktadır. Eserlerinde genel olarak naif, çekingen kadın figürlerine yer vermiştir. Genellikle duygusallık, hüznün yer aldığı resimlerinde iç dünyanın dışı vurumu söz konusudur. Kadın figürleri izleyici ile göz temasından kaçınarak belli bir noktaya bakarak resmedilmiştir. Kısacası eserlerinde Osmanlı toplum yaşamını, kadının toplumdaki yerini ele almıştır. Avrupa'dan etkilenerek Batı tarzı kadın figürlerine de yer vererek resim sanatında yeni bir kadın tarzının oluşmasına öncülük etmiştir.

Görüldüğü üzere Türk resim sanatının tam anlamıyla başlaması Batılılaşma'nın etkisiyle gerçekleşebilmiştir. Batılılaşma ile birlikte dönemin kadınları resim sanatıyla tanışmış ve eğitimler alarak eserler üretmişlerdir. Öyleyse Batı'nın etkisini kadın ressamlarımızdan olan Müfide Kadri'nin eserlerinde hissetmek kaçınılmaz bir gerçektir.

Batılılaşma Döneminde Sanatsal Yapı

Türklerin İslamiyet'e geçmesiyle birlikte başlayan resim ve heykel sanatındaki kısıtlamalar ve yasaklar ne yazık ki Müslüman halka Putperestliği hatırlatmasını gerekçesiyle uzun yıllar devam etmiştir. Bu dönemlerde resim yapmak günah kabul edilmiştir. Bu nedenle gerek mimaride gerekse kitaplarda minyatür ve hüsnühat kullanılmıştır (Renda, 1977:78). Osmanlı İmparatorluğunda ise resim sanatı Fatih Sultan Mehmet'in Venedikli ressamı saraya davet etmesi ve sonrasında portre yaptırmaya başlaması ile başlamaktadır. Ancak geniş anlamda resmin Türk sanatına girmiş olması ancak 19. yy. 'da gerçekleşebilmiştir.

1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte iktidarın bürokrasiye devredilmesi ile birlikte ileride Jön Türk hareketini oluşturacak yeni bir bürokrat sınıfın temellerinin oluşmasının ardından 1856 Islahat Fermanı ile ilk kez dış borçlanmaya gidilerek Batı'ya kısmen bağımlı bir hale gelinmiştir. Bu ferman ile birlikte Gayri Müslimlere yeni haklar tanınmış ve Osmanlı yönetiminde Batı kendisini göstermeye başlamıştır. Avrupai hayat tarzının moda olarak benimsenmesi, kente gelen yabancılarla iletişime geçilmesi, Osmanlı kadınında oluşan Fransız moda tutkusu resimlere de yansımıştır. Tanzimat ile eğitimde reformlara gidilerek kadınların eğitim olanaklarında düzenlemelere gidilmiştir (Taşkıran, 1973:24). Doğu'nun sahip olduğu göz kamaştırıcı ihtişam ne yazık ki yok olmuş ve böylece Batı modası gün yüzüne çıkmıştır. Kadınların üzerinde Avrupalı hanımlardaki gibi balo giysileri yer almıştır. Böylece toplumda yeni bir kadın kimliği oluşmuştur (İnankur, 2001:1).

Sultan Abdülmecid döneminde müzik, tiyatro, opera gibi kültürel faaliyetlerde artış meydana geldi. Meslek okulları açıldı. Dolmabahçe Saray Tiyatrosu kuruldu. 1845 yılında Beykoz Porselen Fabrikası kuruldu (Bayraktar,1982:3). Batılı tarzda Mızıka-i Hümayun adlı saray bandosu kuruldu. Ayrıca ilk kez orkestra kuruldu (Güdek ve Kılıç, 2016:92). Şehzade ve sultan hanımların şan ve piyanoda dersler alabilmeleri için Mızıka Meşkhanesi adında konservatuvar kurulmuştur. Avrupa'dan müzisyenler getirilmiştir. İlk kez 80 kişilik sadece kadınlardan oluşan orkestra kurulmuştur (Baydar, 2011:99). Yine bu dönemde İstanbul'un panoramik görünümü, antik kalıntılarını içeren baskı tekniğinde resimlerin dışında, İstanbul'un gün doğumu, gün batımı, İstanbul boğazı, boğazda yelkenliler eserlere konu olmuştur. Günlük yaşam betimlemeleri Doğu ve Müslüman kültürünü yansıtan kıyafetler, çarşı ve pazarlar ele alınarak tasvir edilirken mesire alanları, kahvehaneler Avrupa'yı etkilemiş ve eserlerine konu olmuştur. Duvar resimlerinde ise geniş şeritler ve nişler yapılmaya devam etmiştir (Arık, 1999:423).

Sultan Abdülaziz döneminde sanatta ve resimde gelişimler yaşanmıştır. Sultan Abdülaziz Dolmabahçe Sarayında Ressam Şeker Ahmet Paşa'dan resim koleksiyonu oluşturmasını istemiştir. Yabancı ressamlar Osmanlı sarayında çalışmıştır. 1865 yılında Sultan Abdülaziz'in teşvikleriyle Pera'da "Academia" adlı atölye kurularak azınlık kız öğrencilere resim dersleri verilmeye başlanmıştır (Şerifoğlu ve Bayraktar, 2008:213). 1873 yılında ise Şeker Ahmet Paşa tarafından Türkiye'de açılan ilk resim sergisi olma özelliğine sahip Sultanahmet Mekteb-i Sanayi'de açılan resim sergisine çok sayıda yerli ve yabancı sanatçılar katılmıştır (Sağlam, 2000:4). İlk resim akademisininin 1874 yılında Pera'da açılmasının ardından heykel sanatına olan önyargının yıkılması Sultan Abdülaziz'in bu büyük girişimi sayesinde gerçekleşmiştir (Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu, 2012:7).

1876 yılında Abdülaziz'in istifa etmesinin ardından V. Murad'ın tahta gelmesiyle Jön Türkler artık siyasi anlamda güçlerini göstermeye başlamıştır. Ne yazık ki Osmanlı sanayileşmesini tamamlayamadan iktisadi anlamda sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Yine 1876 yılında kadınların gece sokağa çıkmalarının yasaklanmasının başlamasıyla beraber kadınlar hangi camiye gidecekleri, nerede alışveriş yapacakları ya da hangi ulaşım araçlarını kullanacakları gibi birçok düzenleme ve kısıtlamalar fermanlarla bildirilmiştir.

II. Abdülhamit'in tahta geçmesiyle 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edilmiştir ve Kanun-i Esasi yürürlüğe girmiştir. Ancak 2 yıl geçmeden meclis süresiz olarak kapatılarak II. Meşrutiyetin ilanına kadar baskıların olduğu bir döneme girilmiştir. Ancak her ne kadar baskıların olduğu bir döneme girilmişse de Batı ile olan etkileşim devam etmiştir. Osmanlı bu dönemde Batılı anlamda birçok yeniliklere tanık olmuştur. Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş ve sonrasında Avrupa'dan dönen öğrenciler ülkelerine Batılılaşmayı getirmişlerdir. Kılık kıyafet, eğitimde, sanatta birçok reformlar gerçekleşmiştir. Sarığın yerine fes, şalvarın yerine de setre pantolon geçmiştir. Fransız mürebbiyeler tutulmuş, Alafranga hayat tarzı Osmanlı'nın konaklarından içeriye girmiştir. Okullarda, basında ve edebiyatta Fransız modası başlamıştır. Yeni kurumlar açılmış ancak eski kurumlar kapatılmadan faaliyetine izin verilmiştir. Okumuş, eğitim

almış Türk kızları müzikte, resim alanında eğitimler alarak sanat konusunda bilinçlenmişlerdir. Yüksek elit tabakada kızlarının Batılı bir hanımefendi gibi yetişmesini isteyen kesim bu amaçla kızları için özel eğitimler tutarak onların iyi eğitimler almasını sağlamıştır (Tansuğ, 1996:135-136).

Tanzimat dönemi modernleşme çabalarının getirdiği birtakım tartışmalar ne yazık ki toplumda gün yüzüne çıkmıştır. Dönemin bazı muhafazakâr aydın kesimi kadınların elde ettiği haklardan rahatsızlık duyunca kadınların toplumsal hayata katılımında getirilen kısıtlamalar maalesef sanattaki kadın figürlerine de yansiyarak toplumun kadına olan bakış açısını da gözler önüne sermiştir.

Son Osmanlı Döneminde Sanatsal Yapı

19. yy'ın sonlarına doğru gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin sanat alanında değişimler yaşadığını söylemek mümkündür. Askeri okulların açılmasından sonra sanata verilen değer ile birlikte okullarda resim dersleri eğitim planında yer almaya başlamıştır. Resim eğitimini veren resim öğretmenlerinin sayısı artmıştır. 1883 yılında Mekteb-i Sanayi adında sanat okulu açılmıştır. Bu dönemde mobilya ile kadife kumaşlara verilen desenlerden oluşan pentür örnekler ortaya konulmuştur. Dönemin etkinlik merkezi sayılan Pera, diğer adıyla Beyoğlu semti çeşitli sanat etkinliklerine şahitlik ederek dönemin sanat anlayışında ve gelişiminde katkılar sunmuştur. Zonaro ve Moretti gibi Oryantalist ve Gayrimüslim sanatçılar kendi atölyelerinde özel dersler vermişlerdir. Dönemin ünlü ressamlarından Şeker Ahmet Paşa'nın açılan sergisi Osmanlı resim sanatına katkılar sunmuştur.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından Türk resim sanatında değişim ve gelişimler kendini göstererek sanatta yeni bir başlangıcın kapıları açılmıştır. Yasakların kalkmasıyla birlikte yabancı okullardaki Müslüman öğrenci sayısında artış gözlenmiştir. Osmanlı'nın ilk sanat hareketi olan ve ilk sanatçı birliği özelliğini barındıran Osmanlı Ressamlar Cemiyeti adlı sanat kuruluşunun açılması ile birlikte sanatçılar bir araya gelerek güzel sanatların yayılmasına ve gelişmesine yol açmışlardır (Akdaş, 2011:26). Birlikten güç doğar ilkesini temel prensip edinerek yola çıkan bu cemiyet sanatsal ortamın toplumda gelişme göstererek modern, çağdaş Türk resim sanatına doğru ilerlemenin ilk adımlarını atmış bulunmaktadır (Elmas, 1998:69).

1911 Ocak ayında Türk sanat tarihinde plastik sanatlar alanında yoğunlaşan ve ilk süreli yayın olma özelliğine sahip Osmanlı Ressamlar Cemiyeti gazetesi çıkarılmıştır (Üstünipek, akt. Akdaş, 2011:26). Bu gazetenin yayınlanmasında Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Abdülmecid'in desteği yadsınamaz bir gerçektir. Cemiyet bu gazete sayesinde kuruluş amacını açıklama fırsatı bulmuştur (Dilmaç, 2012:87). Her ne kadar ortak bir sanat anlayışına sahip olmasa da sanatsal etkinliklerde ortak hareket edebilmeyi başaran Cemiyet, Çağdaş Türk Resmî'nin ortaya çıkmasında ve sanatta modern akımlara geçmede öncü rol üstlenmektedir. Cemiyetin yaptığı ilk çalışma olarak Ruhi Arel'in şehzade başındaki evinde başlattığı çalışma örnek gösterilebilir. Cemiyet ilk zamanlarında Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Sami Yetik gibi sanatçıların desteğini almıştır. Daha sonraları ise Osman Asaf, Müfide Kadri, Nazmi Ziya gibi

sanatçıların cemiyete dâhil olmalarıyla birlikte sanatçı birliğinin merkezi konumuna gelmiştir (İncel, 2004:8).

Aslında en büyük değişim ve yeniliğin kaynağı olarak gösterilecek olan 1883 yılında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi ve başlattığı sanat eğitimidir. Kurulan bu mektep yani Güzel Sanatlar Akademisi sayesinde güzel sanatlar eğitiminin gelişmesinde önemli adımlar atılmıştır. 1887 yılından 1908 yılına kadar müdürlüğünü Osman Hamdi Bey'in yaptığı bu mektepte öğretim sorumluluğu yabancıların elindeyken Osman Hamdi Bey'in müdürlükten ayrılmasının ardından Nazmi Ziya, İbrahim Çallı gibi sanatçıların mektepte yer almalarıyla birlikte okulun yabancı kadrosunda da azalmalar yaşanmıştır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışından önce Avrupa'daki Oryantalistlerin sahip olduğu Doğu'yu aşağılayıcı tutumların tam aksine mektebin açılışı ve sonrasında İstanbul'daki sanat çevreleri daha felsefi ve bilimsel kaynaklara bağlı kalarak resim atölyelerinde çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu durum aslında Türkiye'de resim eğitiminde akademik bir disiplinin yer edinmesinde önemli bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır (Tansuğ, 1999:106,108). Sanayi-i Nefise Mektebi ile beraber plastik sanatlarda akademizmin yerleşmeye başlamasıyla birlikte işin estetik, plastik ve biçimsellik yönü durağanlaşmaya başlamış ve bu durum yeni şeylerin ortaya çıkmasına engel oluşturmuştur (Eroğlu, 2015:85).

1908 yılı II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası birçok sanatçı Avrupa'ya giderek sanat eğitimi almış ve sanatlarını geliştirmişlerdir (Köken, 2014:33). Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışından başlayıp 20. yy. başlarına kadarki geçen sürede sadece azınlıklar eğitim alabilirken İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasıyla birlikte Türk kızları da eğitim alma hakkı bulmuştur. Osmanlı'nın bu son dönemlerinde yaşanan Batılılaşma hareketleri kadınlara sunduğu imkânlar sayesinde resim sanatında önemli kadın sanatçıların yetişmesine olanak sağlamıştır. Kadının sanatsal alanda sosyal ve toplumsal açıdan yerini, önemini ve değişimini örnekleyen en güzel iki kadın öncümüz Türk Kadın Ressamlarımızdan olan Mihri Müşfik Hanım ve Müfide Kadri'dir. Her ikisi de Avrupa'yı örnek almış iki ressamdır. Nazlı Ecevit, Hale Asaf, Melek Celal Sofu, Sabiha Bozcalı gibi kadın ressamların yetişmesinde öncülük etmişlerdir (Eroğlu, 2017:9-11).

19. Yy. Osmanlı Resim Sanatında Kadın Figürleri

19. yy. Osmanlı resim sanatında ilk olarak kadın figürlerini Osman Hamdi Bey'in Oryantalist resimlerinde görmek mümkündür. Resimlerinde dönemin mimari, kültürel özelliklerini ve zenginliklerini ele alarak Osmanlı kadını gündelik yaşam içinde ele almıştır (Cezar, 1990:7). Doğu'nun kadını cinsel bir sembol olarak gördüğü Oryantalist bakışın aksine Osman Hamdi Bey, kadın ve erkeği aynı kamusal alan içinde resmederek kadına olan tavrın yenilikçi bir perspektifte sunulmasına zemin hazırlamıştır (Yaman, 2006:39-40).

Tanzimat ile başlayan II. Meşrutiyet ile artan kadınların gezintiye çıkmasını konu alan resimler aslında kadınların kamusal alanda yer aldığının göstergesi niteliğindedir.

Ancak bu değişim toplumda tepkiler yarattığı gibi kadın ve erkeğin sosyalleşmesinde tartışma konusu oluşturmuştur. Mesela II. Abdülhamit döneminde kadınların üstü açık arabalara binip gezmesi, gece geç saatlere kadar sokakta kalmaları noktasında kadınlar uyarılmış ayrıca kadınların uygunsuz davranışta bulunmalarını önlemek adına gazetelerde uyarılar yapılması gerekliliği belirtilmiştir (Avcı, 2009:9-10). Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı resim sanatında kadın imgelerinin sınırlı da olsa kamusal alanda resmedilerek kadınların sosyalleştiğinin yer aldığını söylemek mümkündür (Antmen, 2013:40-42).

Müfide Kadri Ve Hayatı

1889 yılında Üsküdar'da doğan, Osmanlı'nın bilinen ilk profesyonel Müslüman kadın resim öğretmeni olan Müfide Kadri, küçük yaşlarında annesi ve babasını kaybetmiş ve sonrasında evlat edinilmiştir. Küçük yaşlarda güzel sanatlara olan yeteneği çevresindekiler tarafından keşfedilmiştir. Bunun üzerine eğitimler alarak 10 yaşına geldiğinde sanat hayatına atılarak herkes tarafından tanınmaya başlanmıştır. Sadece resim alanında değil aynı zamanda müzik alanında da eğitimler alarak ud, keman ve piyanoda da kendini geliştirmiştir (Mısırlı, 2015:29). Her ne kadar kısa bir yaşamı olsa da resim ve görsel sanatlar alanındaki yeteneği ve başarıları ona öğretmenlik yapmanın kapılarını açmıştır. Münih'te yapılan bir sergide altın madalya kazanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yurt dışında açılan bir sergide resmi yer alan ve bunun sonucunda ödül kazanan ilk kadın sanatçı olma ünvanına hak kazanmıştır (Ünver, 1966:4). II. Abdülhamit'in kızı Aliye Sultan'a sarayda özel resim dersleri vermiştir. Müzikle uğraşırken besteler de yapan Müfide Kadri sözleri Selahattin Bey'e ait olan Tenan-i Şebap isimli bestesiyle de örnek teşkil ederek dönemin sanat dergilerinde yer almıştır (Toros, 1988:20-21). İlk müze müdürü olan Osman Hamdi Bey'den ressam Halil Paşa'dan ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yağlıboya resim öğretmeni olan Salvatore Valeri'den özel resim dersleri almıştır. İlk olarak Numune Mekteplerinde daha sonra ise Süleymaniye'de Numune-i İnas kız okulunda öğretmenlik yapmıştır. Hiç evlenmeyen Müfide Kadri, 1912 yılında tüberküloz nedeniyle çok erken yaşta vefat etmiştir. Ölümünden sonra yaklaşık 40 tane eseri sergilenmek ve aynı zamanda satılmak üzere Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'ne verilerek elde edilen gelirlerin cemiyete bağışlanması sağlanmıştır. Vefatının ardından Osmanlı Ressamlar Cemiyeti palet şeklindeki mezar taşını yaptırmıştır (Bayav, 2011:20). İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde "Sahilde Aşk" ve Güzin Duran'ın 13 yaşındaki portresi, İzmir Resim ve Heykel Müzesinde ise "Natürmort" adlı yapıtı yer almaktadır. Halide Edip Adivar'ın 1913 yılında Tanin gazetesinde yayımlanan "Son Eseri" adlı romanına Müfide Kadri'nin yaşamı esin kaynağı olmuştur. Adivar bu eseri Müfide Kadri'ye ithaf etmiştir (Yalçın Çelik, 2016:17-45). 22 yıllık başarılı sanat yaşamının ardından Müfide Kadri sergisi 2007 yılında Eczacıbaşı Sanal Müzesinde ölümünün 95. Yılı münasebetiyle sergilenerek ziyaretçilere sunulmuştur. Sanatının ilk dönemlerinde Fransız tablolarından, Barbizon resimlerinden ve kartpostallardan etkilenerek yaptığı çalışmaların ardından daha sonraki dönemlerinde ise genellikle natürmort, peyzaj ve figür çalışmalarında bulunmuştur (Çeken vd., 2016:54).

Müfide Kadri ve Resimleri

Oryantalist etkilerin yer aldığı açık kompozisyon tarzındaki “Natürmort” adlı eserinde arka planı daha koyu yaparak kompozisyonu daha ön plana çıkarmıştır. Ahşaptan yuvarlak bir masanın üstünde yüksek camdan bir tabak bulunmaktadır. Tabanın içine armut, elma ve şeftali yerleştirmiştir. Soldaki tabakta sarı ve siyah renklerden oluşan ve tabağın dışına taşmış üzümler yer almaktadır. Sağ tarafta ise çini bir vazo ve içerisinde beyaz, kırmızı, mavi ve sarı renkten oluşan çiçek demeti görülmektedir. Masanın üst tarafında ayva, nar, kayısı, armut ve inciler serpiştirilmiştir. Kompozisyonun sol tarafında yarısı görünen pencereden dışarıya baktığımızda ise flu olarak pastel tonlarda yapılan İstanbul manzarası hemen göze çarpmaktadır. Bu sayede çalışmada açık ve koyu dengesini sağlamaya çalışmıştır. İşlemelerden oluşan şık görünümlü perdeden görünen sarı renkteki ahşap penceredeki manzara ise Kız kulesi, deniz ve kayığın olduğunu göstermektedir. Bu sayede çalışmada yer alan mekânın eski bir İstanbul evi olduğunu bizlere anımsatmaktadır.

Resim 1. Müfide Kadri, “Natürmort” 53x72 cm., İzmir Resim Heykel Müzesi

19x38 cm boyutlarına sahip “Günbatımı” eseri empresyonist tarzda peyzaj bir eser özelliğine sahiptir. Resmin tam orta kısmında güneşin ufuk çizgisine olan yakınlığı dikkat çekmektedir. Bu durum güneşin batmakta olduğunu bizlere göstermektedir. Ufuk çizgisinin üstünde karanlık silüetler şeklinde binalar ve cami minareleri işlenmiştir. Bu durum ise yapılan bu eserin İstanbul'a ait bir manzara olduğunu göstermektedir. Koyu renklerden oluşan yelkenlinin uç kısmında yer alan Türk bayrağı ise hemen dikkatleri çekmektedir.

Resim 2. Müfide Kadri, “Günbatımı” 19x38 cm., T.ü.y.b.

Müfide Kadri'nin doğaya olan sevgisi onu saray hanesinden dışarı çıkartarak dış dünyaya açılmasına yol açmıştır. "Peyzaj" adlı eserinde geniş renk lekeleri kullanmayı tercih etmiştir. Ağaçları koyu lekeler şeklinde betimlemiş olmasına rağmen gökyüzünü beyaz renklerde betimlemiştir. Bu sayede açık ve koyu dengesini de ayarlamaya çalışmıştır. Mavi küçük bir şerit çizerek uzaktan beliren bir denizin varlığını görmemek mümkün değildir. Su yüzeyinde kayık üzerinde kırmızı şapkalı figürün yer alması da resme melankolik bir hava katmıştır.

Resim 3. Müfide Kadri, "Peyzaj"

Müfide Kadri, gündoğumu ve günbatımı manzaralarını farklı üsluplar kullanarak resmetmiştir. "Peyzaj" adlı eserinde günbatımını sarı, turuncu ve kahverengi renkleri kullanarak renk tonlamasına gitmiş ve valör denilen uygulamayı kullanarak gerçekçi bir tavırla manzara temasını tuvaline yansıttığını görmekteyiz. Uzakta beliren küçük yel değirmeni ve çalıkların koyu renkte tonlanması dikkatleri çekmektedir.

Resim 4. Müfide Kadri, "Peyzaj"

12x9 cm. boyutuna sahip kendi portresini resmettiği "Otoportre" adlı eserinde fiziksel özelliklerinden ziyade daha çok iç dünya ve duyguları ön plana çıkarmıştır. Hüzünlü bir bakış, duyguların dışavurumunun sergilendiğini kolayca görebilmekteyiz.

Müfide Kadri'nin Resimlerinde Kadın

Tablolarında resmettiği kadın figürlerine baktığımızda genelde naif, çekingen bir yapı hâkimdir. Yoğun duygusallığın yer aldığı resimlerinde çocuksu ve masum bir duruş da söz konusudur. İç dünyanın dışı vurumu yansıtılmaktadır. 19. yy. Fransız, Barok, Rokoko etkileri, şehir manzaraları, peyzaj ve dekoratif duvar çalışmaları görülmektedir. Kadın tiplerinin saç biçimlerine baktığımızda genellikle kâküllerinin bir kısmı açıkta kalarak başını örten yüzünü ise yarım örten bir tülünden meydana gelmiş peçeyle kapatan, izleyiciyle göz temasından kaçınıp derin ve kaygılı bir bakışla belli bir noktaya bakan kadın tiplerini görmekteyiz.

Resim 5. Müfide Kadri, "Otoportre Kağıt/Pastel" 12x9 cm.

Kadın ve erkeğin bir arada gezinti sahnesinde beraber resmedildiği "Sahilde Aşk" adlı eserinde kadın ve erkeğin ilişki içinde olduğunu kol kola girmiş olmalarından kolayca anlayabiliriz. Alışılmıştın aksine kadının cinsel kimliğine vurgu yapılmıştır (Erişti, 2015:65). Resimde ayın ışıklarının suya yansıdığını, İstanbul'un görüntüsünün koyu bir leke gibi uzakta belirdiğini, deniz fenerinin ise sarı renkte ve cansız ışığında yansıtıldığını görmekteyiz (Ersoy, 2004:289).

Resim 6. Müfide Kadri, "Sahilde Aşk", 1907-8., İstanbul Resim Heykel Müzesi

Romantizmden ayrılarak desen tekniğini geliştiren Müfide Kadri yaptığı "Kırda Kadınlar" adlı tablosunda pembe rengin tonlarını kullanmıştır. Resimde tasvir edilen kadınların mutlu bir şekilde müzik dinlediği görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere saray hayatının bir yansımasını resimde görmekteyiz. Yıldız Sarayı bahçesinde Adile Sultan nedimeleriyle birlikte dinlenmektedir (Alp, 1999:20).

Resim 7. Müfide Kadri, "Kırda Kadınlar", 1910, T.ü.y.b., 37x55 cm. İzmir Resim Heykel Müzesi

1911 yılında yaptığı “Kayıkta Kızlar” adlı eserinde dalgası olmayan bir deniz ve durağan bulutların yer aldığı bir gökyüzü resmedilmiştir. Başlarını arkadan bağlayan kadınlar ve üzerinde o dönemin modasını yansıtan elbiseler ile kayığa binen iki modern kadın figürüne rastlanmaktadır. Kompozisyonda yer alan ufuk çizgisi ve üzerindeki net olmayan tepeler ferah hissedilmesine yol açmaktadır.

Resim 8. Müfide Kadri, “Kayıkta Kızlar”, 1911

1912 yılında ölmeden önceki yaptığı “Dua Eden Kız” adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki kadınların hem kıyafet hem de ev yaşamlarında neler yaptıkları hakkında bilgiler sunmaktadır. Resmin ana temasına baktığımızda ise ellerini açmış, gözleri kapalı dua eden kadın figürünü görmekteyiz. Kompozisyonda odanın içerisinde süslü seccadenin üzerinde namaz kıyafetiyle dua eden kadının resmedilmesi dönemin yaşam biçimini bizlere göstermektedir.

Resim 9. Müfide Kadri, “Dua Eden Kız”, 1912

Kapalı bir mekânda enteriyör resim çalışmasının örneği niteliğinde olan “Kitap Okuyan Kız” adlı eserinde çizgili desen üzerinde püsküllü bir örtü ile örtülmüş, kabarik sedirin üzerinde yer alan bir kadın figürünü yansıttığı bu tabloda Müfide Kadri, Osmanlı'nın elit tabakasındaki batıya özgü kıyafetler giyinmiş bir kadını kitap okurken resmederek aslında üst tabakaya ait bir kadının varlığını gözler önüne sermeyi hedeflemiştir. Böylece resimde Avrupalı bir hava katılmıştır.

Resim 10. Müfide Kadri, "Kitap Okuyan Kadın", 40x58 cm.

Müfide Kadri, 1910 yılında ressam yeğeni Güzin Duran'ın portresini yapmıştır. Duygusalığa, aşırılığa kaçmadan saflığı, sadeliği ve güzelliği ele aldığı bir eser olma özelliğine sahiptir (Özdoğru, 1991:36). Bu eserde gerçeklik duygusu ön plana çıkmaktadır.

Resim 11. Müfide Kadri, "Güzin Duran'ın Portresi", 41,5x 34 cm. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi

SONUÇ

19. yy.'ın yarlarına doğru II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yeni bir döneme girilerek sanat eğitiminde bazı değişimler yaşanmıştır. Başlangıçta askeri okullarda başlayan bu sanat eğitimi giderek ülkenin diğer açılan okullarında da eğitim programlarında yer almasıyla birlikte sanatta yeni bir dönemin, anlayışın, bakış açısının yer almasına olanak sağlamıştır. II. Meşrutiyetin ardından kadın resimlerinde ideal kadın figürleri sergilenmeye ve vurgulanmaya başlamıştır. Bu dönemde daha çok kitap okuyan kadın figürleri görülmektedir. Kendine ait boş zamana sahip kadın imajı topluma yansıtılmaya çalışılmıştır. Kadınlar gruplar halinde sosyalleşebilen varlıklar olarak eserlerde tasvir edilmiştir. Annelik rolü ve dört duvar arasından çıkarak sosyalleşen ve hayat içinde kendini gösterebilen kadınların resimlerde entelektüel yönlerine vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Artık kadın nesne olmaktan çıkarak özne konumuna yerleşmeye başlamıştır. Bütün bunlara rağmen Cumhuriyet dönemine kadar tam anlamıyla kadınlar kendilerini ifade etmede, sanatta kendilerini özgür hissetmede rahat olamamışlar ve bunu eserlerinde bir nebze de olsa yansıtmışlardır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılması ülkede resim öğretmeninin yetiştirilmesine ve böylece ilk sanat hareketleri kapsamında yer alan sergi faaliyetleri ve ardından Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması ile gerçekleşen meslek birliğinin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Her ne kadar toplum, resim sanatını dini değerler perspektifinden değerlendirip bunun günah olduğuna inansa da kendisi de ressam olan Sultan Abdülmecid'in yaptığı katkılar neticesinde kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, sanat etkinlikleri alanında sanatçıların ortak hareket edebilmelerine imkan vermiştir, aynı zamanda birçok ünlü sanatçıyı aynı çatı altında birleştirmiştir. Bu sanatçılardan biri olan Müfide Kadri, Osmanlı toplum yaşamını, toplumda ve sanatta kadını resmederken Avrupa'yı örnek almış ve böylece Osmanlı'da resim sanatında yeni modern bir kadın tarzına öncülük etmiştir. Çok genç yaşta vefat eden sanatçı birçok ünlü resamlardan ders almıştır. Resim, nakış ve müzik alanında hocalık yapmış ve dersler vermiştir. Müfide Kadri 22 yıllık yaşamında 40'a yakın eserler yaparak Türk resim sanatına öncülük etmiştir.

Kaynakça

- Akdaş, S. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatında Çallı Kuşağının Yeri ve Önemi*, Konya.
- Alp, S. (1999). *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Sanatçılar ve Kadın Resimleri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 20.
- Antmen, A. (2013). *Kimlikli Bedenler*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Arık, R. (1999). Osmanlı Sanatında Duvar Resimleri. *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 11, 423-436), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Avcı, Y. (2009). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 21, 9-10.
- Bayav, D. (2011). *19.Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında Kadın Ressamlarımız*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Baydar, K. E. (2011). 19. Yüzyıl Osmanlı Padişahlarının Müzik Politikalarından Kesitler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 92-111.
- Bayraktar, Z. ve Alpar, C. (Yay. Haz.) (1982). *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, Ankara, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Cezar, M. (1990). *Osman Hamdi Çok Yönlü Bir Kültür ve Sanat Adamıydı*. Hürriyet Gösteri, 119, 7.
- Çeken, B., Aybek A. A. ve Ersoy, İ. *First Female Artists In Turkish Painting Art Until Early Republic Period (1908-1930) And The Issues They Touched On*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dilmaç, O. (2012). *Avrupa'da Eğitim Gören Sanatçılarımızın Çağdaş Türk Sanatının Gelişimindeki Rolü*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Elmas, H. (1998). *Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Erişti, Ö. C. (2015). *Geç Dönem Osmanlı Resim Sanatında Kadın İmgesinin Temsili*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Eroğlu, Ö. (2015). *Türkiye'de Resim Sanatı*, Tekhne Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, G. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Kadın Hakları Işığında Öncü Türk Kadın Ressamlar*, İstanbul.
- Ersoy, A. (2004). *500 Türk Sanatçısı*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Güdek, B. ve Kılıç, A. (2016). Mızıkai Humayun'dan Günümüze Klasik Batı Müziğinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 47, 89-102.

- İnankur, Z. ve ark. (2011). *Mekânın Poetikası, Mekânın Politikası: Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi*. İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- İncel, E. (2004). *Cumhuriyet'in ilanından Günümüze Türk Resminde Köy ve Köy Yaşantısının Resim Eğitimine Katkısı*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Köken, M. (2014). *Hitit Uygarlığının Çağdaş Türk Resmine Etkisi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Mısırlı, N. G. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Kadın Sanatçıları Üzerine Bir Müze Tasarımı*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Özdoğru, N. (1991). Doğumlarının 100. Yılında Türk Resminin İki Yüce Adı: Namık İsmail ve Müfide Kadri, *Milliyet Sanat Dergisi*, İstanbul.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Sağlam, N. (2000). *Kadın Ressamlar Ortaçağdan Günümüze*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu (2012). *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Resmi*, İstanbul, S.2, 7.
- Şerifoğlu, Ö. F. ve Bayraktar, İ. (2008). *Şeker Ahmed Paşa*, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.
- Tansuğ, S. ve Erimez, D. (1996). *Fahr El NissaZeid*, İstanbul: Artist Yayın Endüstrisi Ltd.
- Tansuğ, S. (1999). *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Toros, T. (1988). *İlk Kadın Ressamlarımız/ The First Lady Artists of Turkey*. İstanbul: Akbank Ak Yayınları.